

РАТНА ПРОШЛОСТ НАШИХ НАРОДА
И НАРОДНОСТИ
КЊИГА ДВЕСТА ОСМА
МОНОГРАФИЈЕ
ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ
КЊИГА ПЕДЕСЕТА

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР
Мирко Јовановић генерал-пуковник (председник), Али ШУКРИЈА,
Ристо ЦУНОВ, Вељко МИЛАДИНОВИЋ, генерал-потпуковник, Андро
МИЛАНОВИЋ, Јоцо ТАРАБИЋ, генерал-потпуковник, Фабијан ТРГО,
генерал-потпуковник, Методије КОТЕВСКИ, генерал-потпуковник, Вик-
тор КУЧАН, пуковник, Светозар ОРО, генерал-мајор, Ахмед ЋОНЛА-
ГИЋ, пуковник, Мишо ЛЕКОВИЋ, пуковник, Август ВРТАР, гене-
рал-мајор, Радомир ПЕТКОВИЋ, пуковник (главни уредник)

УРЕДНИК - РЕДАКТОР
Живојин ЛЈУБИНКОВИЋ

у финансирашу и објављивању овог дела учествовао је Општински
одбор СУБНОР-а Сремска Митровица

РЕЦЕНЗЕНТИ:
Одбор за његовање традиција НОБ-а 2. војвођанске НОУ
бригаде и Светозар ОРО, генералмајор

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

ЖАРКО АТАНАЦКОВИЋ

ДРУГА
ВОЈВОЂАНСКА
НОУ БРИГАДА

Београд, 1978.

УДК 355.486(497.113),1943/1945'

АТАНАЦКОВИЋ, ЖАРКО

Жарко Атанацковић: ДРУГА ВОЈВОЂАНСКА НОУ
БРИГАДА

Београд, Војноиздавачки завод, 1978; 542+(2) с.; 8°

(Ратна прошлост наших народа и народности, књ. 208.
Монографије јединица НОВ и ПО Југославије, кш. 50)

Књига „Друга војвођанска народноослободилачка ударна бригада“ представља целовит увид у борбена дејства ове бригаде од њеног формирања до коначног ослобођења земље. Посебно поглавље у уводном делу говори о САП Војводини као сложенем геополитичком и стратегијском подручју. Књига је илустрована већим бројем скица и фотографија што омогућава бољи увид у поједине ситуације у којима се бригада налазила.

ПРЕДГОВОР

Књига „Друга војвођанска народноослободилачка ударна бригада“ неће обрадовати само њене борце и подсетити их на херојско доба њихове младости када су, војујући у њеном борбеном строју, искивали судбину и будућност свога народа. Она ће обрадовати и све оне који желе да више сазнају о нашој Народноослободилачкој војсци, о борбама, животу и херојском путу који је прошла ова и друге јединице Дванаестог војвођанског корпуса.

У књизи се, што је и природно, највише пише о борбама и акцијама бригаде, о њеним борцима и руководиоцима у тим борбама. Њена се активност највише испољавала у непрестаним покретима и борбама за ослобођење појединих делова наше земље. Неке од тих борби нарастале су до великих драматских размера, када су борци ове бригаде надмашивали сами себе, када су у одсудним тренуцима, суочени са надмоћнијим и боље опремљеним непријатељем, превазилазили чак и границе људске моћи и побеђивали. У књизи су све борбе, или све иоле значајније борбе, забележене. Све то изазива дивљење и самих савременика ових бораца, а још више ће побуђивати дивљење млађих поколења.

Међутим, доста је тешко и сложено изразити и описати унутрашњи живот бригаде, из којег је изишла њена ударна снага и способност да учини таква велика дела на ратиштима и у борбеним акцијама које је извела. О томе се у књизи говори, али је дос-

та тога остало и неизречено. Додуше, пажљив и упућен читалац и о томе из књиге може извући закључке. Не треба заборавити да је морално-политичка снага и борбена спремност и ударност зависила, пре свега, од свести, односа, атмосфере, поверења и другарства који су се стварали. Унутрашњи живот у нашим јединицама, али и у народу, карактерисали су бодрост духа, оптимизам у најтежим тренуцима када се од умора и глади падало и умирало, када је мање болестан носио теже болесног друга и у исто време напредовало се педаљ по педаљ, последњим атомом снаге ишло се на јуриш и пробијао непријатељски обруч, освајао и ослобађао нов простор и опет — пуним грлом певало. Готово по правилу, чим би се ослободило село или град, још док можда нису ни умукли последњи пуцњи већ су се организовали митинзи, припремале приредбе, исписивале пароле, писале и уређивале четне и батаљонске новине, зидне новине. После исцрпљујућих маршева и борби увежбавани су хорови, рецитације, позоришни комади — ништа то није било тешко. Све је то било саставни део ослободилачке борбе и активности, редовног живота бригаде.

Стално су пристизали нови борци, без искудсва и вештине ратовања. Требало их је брзо обучавати, научити их основном, а све остало су стицали у непосредној ватри борбе. Али, од борца се није стварао само добар војник, ратник, који ће умеишно баратати пушком, митраљезом или бацачем, већ војник ослободилачке борбе и револуције који ће добро схватити, политику КПЈ и знати је објашњавати другима. Долазили су нам устаници и постајали револуционари. Жива и писана реч, пропаганда идеја и циљева наше ослободилачке борбе имали су ванредно убојиту снагу, убојитију од сваког оружја. Са непријатељем се разговарало преко мушице, а са народом непосредно живом речју, упорно, аргументовано и стрпљиво, топло. Борили смо се за сваког човека.

То је била политичка војска, војска ослободилачког и револуционарног покрета. С тога је у нашим јединицама развијан веома богат и разуђен унутрашњи идејно-политички, културни, војни, образовни рад. Формирале су се и неговале норме једног револуционарног морала, новог по свему. Развијало се другарство, дружељубље, самодисциплина на основу које је и могла да се изграђује унутрашња и општа револуционарна демократија и у војним јединицама и на терену. Свест је, пре свега била подлога таквих односа. А за ту свест борили смо се свакодневно, живом и писаном речју, примером и акцијом, различитим методама и облицима културног и просветног рада. Тежило се ка вишем степену свести, морала, културе, организованости и ударне борбене готовости.

У свему толе посебно је била значајна улога комуниста, чланова Партије и скојеваца. Рад њихових организација садржински је био оријентисан управо на подизање свести, нивоа политичког и идејног знања и образовања и свога чланства и бораца, на стално учвршћење јединица, подизање њихове ударне способности и војне вештине. То је била брига свих и зато је утицало на формирање новог, револуционарног морала.

Сви су били једнаки и равноправни у анализи и оцењивању догађаја, појава, борби, победа или неуспеха, сваког марша, поступка појединца, команди или јединица. Сви су равноправно оцењивали и критиковали све и свакога, али се ипак после тога знало ко командује и одлучује и да се одлуке и наређења без поговора морају извршавати. Никада критици, која је често била веома оштра, није обезвређивала личност, нити је умањивала углед критиковане команде. Критика и самокритика су били саставни део политичког и укупног живота јединица, метод испитивања и оцењивања тренутног и минулог стања и догађаја. Тако се радило и на терену, у „позадини“. Демократски односи су се развијали максимално за те услове, али и одлуке су се дисциплиновано реализовале од

свакога појединца. Критика је доприносила да се сазна право мишљење и расположење, степен свести (што је било мерило докле се може ићи) радних маса и чланства, па је то утицало на рад политичких организација, форума и органа власти. А када су грешке биле толико крупне да су наносиле штету ослободилачкој борби, угледу Партије, СКОЈ-а, нове власти или Народноослободилачке војске, критика се завршавала смењивањем, казном, а изузетно, за изузетно крупан прекршај револуционарног морала, и најстрожом казном — смрћу.

Све је то значајно истаћи јер су то изразите црте и клице револуционарне демократије која ће се у нашем друштву развити до данашњих разжера.

У априлским, данима 1943. године од главнине војвођанских бораца из састава групе ударних батаљона, који су крајем 1942. године прешли са Шестом источnobосанском бригадом у источну Босну, формиране су Прва и Друга војвођанска народноослободилачка ударна бригада. Оне су заједно са Трећом бригадом, обризованом у Срелу, а затим са Четвртом и Петом бригадом ушле у састав Шеснаесте војвођанске народноослободилачке ударне дивизије и ратовале у Босни и другим крајевима ван Војводине.

Стварање војвођанских бригада био је поуздан знак нарастања народноослободилачке борбе и револуције у Војводини. Бригаде су биле уверљив доказ да у Војводини траје континуитет од првих ослободилачких пушака које су одјекнуле у устаничким данима јула 1941. године. Испалили су их борци четрнаест партизанских одреда и неколико партизанских група у Банату: Кикиндског, Мокришког, Куманског, Меленачког, Карађорђевачког, Александровачког, Драгутиновачког, Стајићевског, Петровградског, Ботошког, Елемирског, Башаидског, Маргитичко-дубичког и Првог Јужнобанатског одреда, Падејске и Иђошке групе, многобројних десетина, ударних и диверзантских група; Кисачког, Жабалског, Чурушког, Ђурђевачког и Првог шајкашког партизанског одреда у Бач-

кој; борци Фрушкогорског и Подунавског одреда, чланови месних десетина, ударних и диверзантских група у Фрушкој гори, у Подунављу, у Босутскиж шумама, у централном и доњем Срему, у Земуну и другим градовима Срела. Испалили су их и Војвођани који су се нашли у партизанским одредима у Србији, Босни и Хрватској.

Највећи број бораца партизанских одреда у Бачкој и Банату херојски је изгинуо у неравној борби са непријатељем. Већина одреда престала је да постоји.

Почев од 1942. године Срем постаје центар оружаног устанка у Војводини и снажно жариште ослободилачке борбе у Југославији. Акцијама Фрушкогорског, Подунавског, Посавског народноослободилачког партизанског одреда и Босутске партизанске чете, месних десетина, ударних и диверзантских група створена је у рату пространа ослобођена територија на којој се развијала жива и разноврсна активност Партије и СКОЈ-а, УСАОЈ-а и АФЖ, народноослободилачких одбора, војних и војно-позадинских јединица, просветних, културних и других институција. Исковано је морално-политичко јединство народа у борби против окупатора и долаћих издајника за слободу и срећу будућност. То јединство народа у Срему, изузет фолксдојчера — Немаца који су, сем изузетака, пришли окупатору, масовно херојство и разноврсни облици борбе и отпора народа постали су неуништива снага, камен гранит о који су се ломиле и сломиле многе офанзиве непријатеља против сремских партизанских јединица и његове сурове и злочиначке реакције против становништва: масовна стрељања, одвођења у логоре, пљачке имовине, паљевине села и друго.

Срем је потврдио да је јединство народа један од најзначајнијих услова за успешну борбу против окупатора. Да комунисти у Срему ово нису схватили и стваралачки разрађивали и примењивали Титову стратешко-тактичку концепцију ослободилачког рата

у специфичним условима у Срему, а затим и целој Војводини, тешко да би устанак у Срему добио такве широке, организоване и чврсте облике. Чврсте границе између наших оружаних јединица и широда није било. Нисмо се делили на фронт и позадину, јер нагла ослободилачка борба и револуција, као усталом ниједна револуција, нема позадину. Револуција је јединствен живи процес борбе организованих, наоружаних и ненаоружаних, радних ласа које своју револуционарну активност испољавају у организованим, веома разуђеним борбеним облицима, постајући тако творци историје.

Прве војвођанске бригаде чинили су у огромној већини борци из Срема — из ранијег Фрушкогорског, Подунавског, Посавског одреда и Босутске чете. Али, у њој је било и бораца из Бачке и Баната. У строју Друге војвођанске народноослободилачке ударне бригаде 20. априла 1943. године у Брђанима под Мајевицом на дан њеног формирања стајала су 563 борца и старешине. Тај строј је имао три батаљона. По социјалном саставу било је више од 240 радника, око 200 земљорадника, 20 ђака и студената и више од 100 припадника других занимања. Био је то део плејаде првобораца Војводине у којој је сваки други борац био члан КПЈ, кандидат или члан СКОЈ-а, који су својим саставом, а још више се својим војвођанским називом бригаде, изражавали борбене напоре, жеље, стремљења и допринос њених народа и народности општим напорима свих народа Југославије у ослободилачкој борби против окупатора и дожаћих издајника.

Већ у 1943, а поготово у 1944. години, мења се састав наших бригада. Све више бораца долази из Баната и Бачке, јер у то време КПЈ обнавља у тим областима свој рад, рад СКОЈ-а и других ослободилачких организација. Поред тога што поново дејствују партизански одреди и диверзантске групе у Бачкој и Банату, све већи број бораца под најтежим условима прелази у Срем и у Босну у војвођанске бригаде. Колоне, нарочито младих људи, пробијале су се са

куририма из најудаљенијих делова Баната и Бачке ка Босни. Неки су морали прећи по четири реке — Бегеј, Тамиш, Тису, Дунав, а затим Саву, (Зобро чуване магистралне пруге и путеве, провлачити се између јаких упоришта непријатеља да би дошли до бригаде. Њихов добровољни одлазак из Војводине и од својих кућа, под веома сложеним и ризичним околностима, био је израз свести, политичког расположења не само оних који су одлазили у наше јединице већ и широких слојева народа.

Друга војвођанска народноослободилачка ударна бригада је више од две године свог славног и херојског борбеног пута најдуже — више од 16 месеци — живела и ратовала у источној Босни, Херцеговини и Црној Гори, везујући се у свом опстанку, у погледу људске и материјалне попуне, за Војводину и делимично источну Босну. Она дејствује у Семберији и на Мајевици, на Бирчу и у Срему, на Требави и у Посавини, у долини реке Спрече, Криваје, Дрине и Босне, на ларшу дугом 800 км. кроз Херцеговину и Црну Гору, у операцијама за ослобођење западне Србије, Београда и Војводине, на вировитичком и болманском мостобрану и у завршним операцијама Југословенске армије у пролеће 1945. године за коначно ослобођење западних крајева наше земље. Напада непријатељске посаде и колоне и изводи диверзантске акције на комуникацијама: Сребреница, Власеница, Цапарде, Зворник, Бијељина, Брчко, Гуња, Тузла, Грачаница, Корач, Лопаре, Заједнице, Кладањ, Бинач, Требава, Сутјеска и Пива, Повлен, Јабланих и Медведник, Бања Ковиљача и Лозница, Цер и Иверак, Шабац и Обреновац, Београд, Рума, Сремска Митровица, Мославина и Чађавица, Болман, Нашице, Вировитица, Бјеловар, Крижевци, Крапина, Цеље и Дравоград. Даје из свог састава један батаљон за формирање Пете војвођанске бригаде, али и знатан број искусних и прекаљених бораца и руководиоца за нове бригаде и одреде у Војводини и другим кријевима наше земље.

Правила понашања и живота биља су усклађена са условима и циљевима борбе. Њих су се сви борци држали. То је био израз и елемент нове етике коју су формирале радне масе у ослободилачкој борби и револуцији. Борци који се свесно и добровољно одлучују да крену у оружана јединица нису никада роптали у теškoћама, стоички су подносили глад, зиму, напорне и исцрпљујуће маршове кроз планине и врлети. Вероватно нема борца коме то није било тешко, али наје било ни дезертирања или предавања непријатељу због теškoћа, а било је умирања од изнемоглости и глади на маршу, у колони. Ако су неки заостали због изнурености и нису могли да се крећу даље, каспије су се прикључивали или својим или другим јединицама. Трпели глад, зиму, не узети комад хлеба ако га човек сам добровољно не даје, погинути да би се спасао рањени или погинули друг, не оставити га на попришту борбе ма колико то било ризично — то је било свето правило за борца. И обротно, дати све што се може и колико се може за борбу, за војску, уништити све што може служити непријатељу такође је било израз свести и морала који се стварао у револуцији. Стварао се неписани кодекс револуције.

Природно је то било за људе тога времена. И они у војним јединицама и они који су се борили у „позадини“ борили су се организовано и добровољно су се подвергавали гвозденој самодисциплини, а иницијатива, самопожртвовање, самопрегор и одрицање били су саставни део схватања о нормама наше борбе.

И када данас, са временске дистанце од три деценије, пратимо оштрину оцена неких поступака, потеза, појединаца, штабова и јединица и организација, може нам се учинити да су те оцене биле превише оштре, неке ствари пренаглашене. Међутим, тргба имати у виду да се не ради о стварно тако крупним слабостима и проблемима у сваком поједином случају, већ да су поступци и понашања у одређеним тренуцима изазивали оштрији вид критике зато што су упоређивани са значајем и величином циљева борбе, етиком која

се формирала. Неће се ретко срести докуменат у којем се једна јединица, њено стање, оцењује доста огитро и недовољно, а она сутрадан испољи чуда од јунаштва у борбама и однесе значајне победе. Зато нас такве оцене никада не смеју заварати. Оне могу бити израз процене у једном тренутку, некад недовољно засноване и донесене под утиском неког догађаја, па зато нису увек израз комплексне и продубљене анализе идјног, политичког, борбеног стања, нивоа свести и стварне борбене готовости бораца.

Међу циљевима наше народноослободилачке борбе на првом месту је била слобода до које се могло доћи само протеривањем окупатора и домаћих издајника. Међутим, борци наше револуције били су у себи дубоко незадовољни старим друштвом и државом. Били су притиснути социјалним и економским тегобама и иационалним угњетавањем једног грубог експлоататорског друштва. Дубоко су веровали да ослобођење од окупатора не значи само голу слободу. Та слобода лора са собом доиети и уништење и нестанака свих зала старог друштва. И управо вера широким народним маса у то расла је са стварањем нове народне власти и разрастањем функција Народноослободилачког одбора и њиховом праксом. И борци и широке народне масе осетиле су да се на обзору наше народноослободилачке борбе рађа у будућности једно ново друштво, друштво које ће бити засновано на другачијим социјалним, класним и економским односима. То ије мењало карактер наше ослободилачке борбе, али је у њу уносило социјалне и класне елементе и у томе је стратешка и тактичка Мудрост Тита и КПЈ.

Та перспектива коју је КПЈ већ осветљавала била је ијмоћније извориште оне моралне снаге и новог морала који се формирао у нашим јединицама и у народу.

Много се тога еиди из ове биографије коју је написао Жарко Арауић Коеић, историчар и публициста,

пуковник ЈНА у пензији. Аутор је из богате и разноврсне документације у Војноисторијском институту, Архиву САП Војводине, Институту радничког покрета Србије и Југославије и бројних секања и консултација учесника НОП у Војводини и бораца Друге бригаде извео све оне битне и преломне моменте о животу и ратном путу Друге бригаде. Он није испустио, уз борбеш дејства бригаде, да наведе и многе важне детаље о раду КПЈ и СКОЈ, о политичкој и културно-просветној активности у бригади и у народу, о атмосфери и о мноштву лихова бораца и руководиоца, повезујући тиле напоре једне војвођанске бригаде са напорима читаве Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије. Посебну вредност ове монографије чини брижљиво сачињен списак поинулих бораца. Због свега тога ова књига има и шири значај не само за Војводину него и за Југославију, јер обрађује догађаје у Војводини и источној Босни, где су објективни услови и тешкоће били савладани управо због правилне политичке линије ЦК КПЈ и друга Тита и доследног спровођења те линије у живот. Она осветљава искуства у организовању, развоју и опстанку једне од првих војвођанских бригаа на њеном славном борбеном путу.

Тиме што су морално и материјалио помогли издавање ове монографије Општински одбор СУБНОР-а, Скупштина општине и друштвенио-политичке организације Сремске Митровице потврдили су песникову мисао да хроникер не пише само онај коме је важна садашњост, већ је историја корисна зато што у њој читамо будућност.

Уверен сам да ће ова књига често излазити из полица породичних и друштвених библиотека и да ће је са истом пажњом читати преживели борци наше револуције и њихова деца, нагнана омладина, која се својом активношћу и настављањем револуционарне традиције издиже из шичекивања да јој у крило падну тековине које још и данас гради генерација некадашњих ратника наше револуције и која већ више од

три и по деценије потврђује Маркову мисао да радикална револуција може да буде само револуција радикалних потреба. КПЈ је те потребе схватила и под руководством друга Тита претворила у остварење снова о слободи човека и друштва, снова у управљању, снова који се не завршавају испуњењем етапних циљева и задатака, већ полетно гледају даље.

СТЕВАН ДОРОЊСКИ

У в о д

ВОЈВОДИНА — СЛОЖЕНО ГЕОПОЛИТИЧКО И СТРАТЕГИЈСКО ПОДРУЧЈЕ

1. НА ВЕТРОМЕНИНИ РАТНИХ БУРА И ЉУДСКИХ МИГРАЦИЈА ОД СВОЈЕ НАЈРАНИЈЕ ИСТОРИЈЕ

Од најранијих времена људске историје данашња Војводина је била на ветрометини ратних бура и људских миграција и често је мењала границе, господаре и становништво. Газиле су је, лачкале и палиле легије старог Рима, војске Византије, Атилине, гепидске и аварске хорде, франачки и крсташки легиони, војске Мађарске, Бугарске и Турске и армије Аустроугарске Империје. Одувек је била поприште разних агресија и људских миграција и мост између Балкана и Европе. Зато је историјска прошлост народа који су живели у овој равници била испуњена вековном борбом против туђинског јарма за слободу и несметани развитак.¹

Веома снажно слободарско опредељење народа и народности данашње Војводине дошло је до пуног изражаја још у 16. веку, у периоду хајдучких буна и устанака поробљене раје против турског феудалног система и експлоатације. За време фрајкора, који су

¹ „Историја народа Југославије”, књ. I, стр. 30—57, 63—99, 229—256, 407—450; Душан Поповић, „Срби у Војводини”, књ. I, стр. 19, Магица српска, Нови Сад 1957; Станоје Станојевић, „Народна енциклопедија”, (убудуће „Народна енциклопедија”); Жарко Атанацковић „Срем у НО рату и социјалистичкој револуцији”, БГЗ, Београд, 1968. године.

Цапарди, 1943: Коменорација палим борцима

зански утицј је у том крају апсолутно превладао, омогућено је стварање слободне територије, а наше јединице стекле могућност да се попуне и развију.

Батаљони Одред у првој половини децембра 1942 године Насе се на територији Мајевице и Семберије. Врши се настава, борбена обука, сређивање, а исто тако ликвидирају се мање четничке групе.

Половином децембра Штаб Одред добија извештај из Бирча о четничким неделима, а такође и информације о припремама непријатеља за офанзиву на Мајевицу. Штабови VI Бригаде, Сремског и Мајевичког партизанског одреда одлучују да не прихвате борбу, јер је непријатељ концентрисао јаке снаге: око 3000 Немаца, затим домобране, усташе и муслиманску милицију, већ да се све јединице пребаце у Бирач. Непријатељска офанзива почела је 16 децембра. После жестоких борби, Одред је кренуо за Бирач. У току покрета Сремски одред наилази на заседу, мења правац и закашњава са пребацивањем, тако да се нашао на Јелици сам, опкољен са ових страна. На Јелици је Одред водио током 19 децембра жестоке борбе, прса у прса, и издржао два силовита напада. У тим борбама сремски борци су показали изванредну храброст и пожртвовање. Одред је успео да без већих губитака пређе у Бирач. На сектору Бирча Сремски одред и VI Бригада задржавају се до 25 јануара 1943 године. Романиски четници напустили су Бирач чим су обавештени о покрету наших

се под командом Коче Аранђеловића у аустро-турском рату 1788—1791. године борили на страни Аустрије, Војвођани су учествовали у Кочиним добровољачким одредима — „Кочина крајина”. А када су се фрајкори са Кочом под притиском јаким турских снага морали повући, борбе су даље настављене у областима данашње Војводине.²

Тада је наш народ у Војводини, као и српски живаљ који је под патријархом Арсенијем Чарнојевићем, бежећи испред турских зулума, доспео у Војводину из Србије, Санџака и Метохије, рачунао да ће, помажући аустријску војску, ослободити свој крај од турског феудалног ропства. Међутим, аустријска царевина ради осигурања сопствених интереса убрзо се ангажовала не само у борби против Турске него и на другим ратиштима у Европи. Зато ће борбе Војвођана и других југословенских народа при крају 18. и почетком 19. века све више добијати карактер ослободилачког рата против туђинске власти — турске и аустроугарске — за национално ослобођење и уједињење.

Под утицајем октобарске револуције и разарања у току првог светског рата у југословенским областима, нарочито у онима које су биле под Аустро-Угарском, бујале су друштвене противречности и расло незадовољство и револуционарно врење широких народних маса. Многи Војвођани учесници октобарске револуције у Русији постали су са социјалистима „пелагићевцима” у тим данима значајан фактор у јачању политичке свести и у револуционисању народних маса. Све су чешћи штрајкови, побуне војних јединица, сељачки немири и акције „зеленог кадра”. Широм Војводине нашло је уточиште хиљаде зеленокадроваца који се нису одазвали позиву у аустроугарску војску, јер нису желели да их бацају у братоубилачки рат против Србије и младе Совјетске Републике.

У таквој ситуацији, са пропашћу Аустроугарске Монархије, прокламовано је, 1. децембра 1918, стварање заједничке државе: Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

² „Четрнаест векова борбе за слободу”, стр. 26—27, Војни музеј, Београд, 1968. године.

венаца. Војводина је са другим југословенским областима ушла у састав те заједничке државе са пуно наде да ће у њој отворити ново поглавље у свом развојку и наћи решење многим животним проблемима. Уместо тога народне масе су још првих дана постојања те државе доживеле потпуно разочарење. Јер, руководећу улогу у њеном стварању имала је буржоазија, која је у новој држави настојала да осигура своје класне интересе и своју хегемонију. Резултат таквих настојања било је уједињење југословенских народа на недемократској основи. Националне буржоазије чине све да стишају и сузбију револуционарно врење, а великосрпска буржоазија користи своју политичку и војну снагу и подршку империјалистичких сила, као и своју владајућу хегемонију.³

Због свега тога су народе и народности Војводине, за читаво постојање Краљевине Југославије притискали тешки економски и социјални проблеми, национално угњетавање и профашистичке методе владавине режима. Јер, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевина Југославија се од свог стварања — 1918. до слома — 1941. године налазила у перманентној политичкој и друштвено-економској кризи, коју су народне масе у Војводини на својим плећима стално осећале. Та криза достигла је своју кулминацију управо пред саму агресију фашистичких армија 1941. године.

2. У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ СПЕЦИФИЧНО ПОДРУЧЈЕ НАШЕ ЗЕМЉЕ

Војводина захвата североисточни део наше земље и граничи са Мађарском и Румунијом — на северу и истоку; рекама Дунавом и Савом — на југу; рекама Вуком, Дунавом и Дравом све до југословенско-мађарске границе — на западу.⁴

³ Перо Морача „Историја Савеза комуниста Југославије“, кратак преглед, Рад, Београд, 1966, *стр.* 15.

⁴ „Народна енциклопедија“, књ. I, *стр.* 350—392.

У партијско-политичком и оперативном погледу у току ослободилачког рата западна граница Војводине ишла је од железничке пруге Жупања — Винковци — Вуковар — Дунав — Драва до југословенско-мађарске границе.

Укупна површина Војводине, према подацима из 1921. године, износила је 19.702 км². Некад је она била огромно језеро, од кога су остала мања језера и водени рукавци. На сувим рејонима под утицајем ветрова наталожио се песак и жућкасти лес од исушеног језерског муља. Као део простране Панонске низије, углавном чини монотону, откривену и у свим правцима проходну равницу са местимично изразитијим рељефом: Вршачко брдо, Алибунарска греда, Делиблатска пешчара, Фрушка гора, Телечка и Беломанастирска греда. Шуме има само дуж токова Дунава и Саве и у Делиблатској пешчари. Клима је изразито континентална.⁵

Војводина захвата један од највећих хидрографских чворова Европе. Кроз њу протичу или се ка њеном подручју сливају све највеће реке у нашој земљи: Дунав, Драва, Сава, Тиса, Дрина, Колубара, Велика Морава, Тамиш, Бегеј. Има и више пловних канала. Веома је развијена и мрежа друмских и железничких комуникација, које повезују Европу, Балкан и Блиски исток. Ту су најзначајнији путеви од Трста и Беча за Загреб и Београд; од Будимпеште за Нови Сад и Београд и од Темишвара за Београд. Само у Срему пред други светски рат налазило се око 460 км железничких пруга и око 1.200 км друмских комуникација са тврдом подлогом.[®]

И по саставу становништва, густини и распореду насељених места Војводина има своје специфичности и у много чему се разликује од других области наше земље. Овде је, према попису од 31. марта 1931, живело 1.739.735 становника: Срба — 658.600, Хрвата — 127.200, Словенаца — 8.800, Немаца — 358.604, Мађара

⁵ Исто: „Војводина 1944—1954“, Натица српска, Нови Сад 1954.

[®] Срета Савић „Срем у НО борби“, стр. 15, Војно дело, Београд, 1963.

— 391.720, Румуна — 70.000, Чеха и Словака — 62.500, Русина — 13.900, Руса — 6.240, осталих — 42.171. Ту је постојало преко 30 градова и више од 400 села,⁷ и то: 5 са 3.000—5.000 стачовника, 10 од 5.000 до 10.000 житеља, 6 од 10.000 до 20.000 грађана и 11 преко 20.000 становника. Села са преко 7.000 становника има 17, са 5.000—7.000 житеља — 30, са 3.000—5.000 становника — 99, са 2.000—3.000 грађана — 97, од 1.000—2.000 становника — 113 и до 1.000 становника свега 45 села. Становништво је готово у сваком месту многонационалног састава. Без Немаца је било само 12, а без Мађара само 11 места. Осим Сремских Михаљеваца, на пример, настањених искључиво Србима, у Срему није било ниједног места без припадника и других народа и народности.⁸

Као плодна и богата житница, на којој се гаји баштенско и коренасто поврће, житарице и индустријско биље, воћарство и виноградарство, сточарство и риболов — данашња Војводина је од своје најраније историје била изванредно економско, геополитичко и стратегијско-оперативно подручје за многе агресоре и за покрете великих људских маса.⁹

Истакли смо ове факторе — геополитички и стратегијско-оперативни положај, економско богатство, рељеф и климу, друмске, железничке и водене комуникације, густину и распоред насеља и многонационални састав становништва — да бисмо већ у уводном делу ове бригадне монографије указали да су они перманентно утицали како на развој НО покрета и ослободилачке борбе у Војводини, тако и на окупациону политику и стратегијско-оперативне и тактичке поступке непријатељских војних снага у борби са НО покретом и јединицама НОВ и ПО за Војводину. Јер Војводина је због свог истакнутог географског и стратегијског

⁷ Демографска статистика становништва Војводине. попис 31. 3. 1931; Ж. Атанацковић „Војводина у НОР и револуцији“, необјављен рукопис.

⁸ Демографска статистика становништва Војводине после 31. 3. 1931; Срета Савић „Срем у НО борби“, стр. 17—19.

⁹ „Народна енциклопедија“, Ж. Атанацковић „Срем у НО РатУ и социјалистичкој револуцији“.

положаја била и у ранијој историји и у другом светском рату специфично подручје наше земље, преко кога је непријатељ са севера и истока нападао Југославију и преко кога је пребацивао снаге с једног на други фронт и кад је наступао и кад се повлачио. Њена проходност готово у свим правцима — сем јесени и зиме и за време пролећних киша — давала је потенцијалне предности непријатељу, за разлику од маневарског и брдско-планинског земљишта, где је његово кретање било каналисано само одређеним правцима. Велике реке и канали који пресецају Војводину били су већа природна препрека за партизанске јединице него за непријатеља, који је располагао бројним техничким средствима за њихово савлађивање. Железничке, друмске и водене комуникације су омогућавале окупатору брзу концентрацију снага и њихово маневрисање, ефикасну експлоатацију привредног потенцијала и радне снаге и задржавање на одмору и сређивању својих трупа на овој територији. То је, с друге стране, захтевало појачано борбено обезбеђење јединица НОВ и ПО, њихову јачу растреситост и маневровање, већу пажњу у избору објеката за напад и перманентну будност да се не падне у окружење надмоћнијих непријатељских снага. Густина и распоред насеља и састав становништва, посебно ако је његов део био у служби непријатеља, изискивали су од јединица НОВ и ПО непрекидно обезбеђивање свих покрета и маневара, јер су та насеља и део становништва у њима пружали непријатељу веће могућности осматрања и обавештавања. С обзиром на малу распрострањеност шума и периодичност вегетације —• готово половину године је читава територија откривена и без вегетације — знатно су смањени услови за покрете и маневре јединица НОВ и ПО. Њихов смештај и безбедност, нарочито зими, јако су отежани, поготово ако становништво у насељима није било потпуно на страни НО покрета. Недостатак доминантних објеката отежавао је прегледност и осматрање и нашим и непријатељским јединицама. Нарочито се морала појачавати будност и тајност приликом прихватања, прикушвања и пребацивања нових бораца за поуну наших јединица,

како на тлу Војводине, тако и у њиховом пребацивању на другу територију, с обзиром на ограниченост могућности опстанка и дејства крупних јединица на подручју Војводине.

Прехрамбени и индустријски потенцијал Војводине представљао је изванредан извор за снабдевање јединица НОВ и ПО и у самој Војводини и ван њене територије. Отуда су и толики напори НО покрега да се спречи одношење тог богатства. С друге стране, и непријатељ је у свакој прилици настојао да то економско богатство максимално искористи ради даљег вођења рата на разним фронтима.

Многонационални састав становништва и његов однос према НО покрету и окупатору снажно се испољавао у Војводини у периоду ослободилачке борбе и социјалистичке револуције. Јер, са окупацијом је дошло до велике политичке диференцијације, која није захватила само буржоаске врхове него и масе појединих народа и народности. Готово комплетна немачка и део мађарске народности ставили су се отворено у службу окупатора и постали снажан ослонац окупационе политике и људски потенцијал за формирање њихових војних и политичких организација.¹⁰

Узевши у целини војвођанска равница је са свим својим сложеностима и специфичностима у односу на друге области наше земље пружала знатне потенцијалне могућности окупаторским снагама за стабилизовање окупационог механизма и употребу живе силе и технике, брзину груписања и разноврсних облика маневара њихових јединица у борби против снага НО покрета. Међутим, све те могућности окупатор није искористио захваљујући снази и утицају КПЈ и НО покрета у масама народа и народности Војводине.

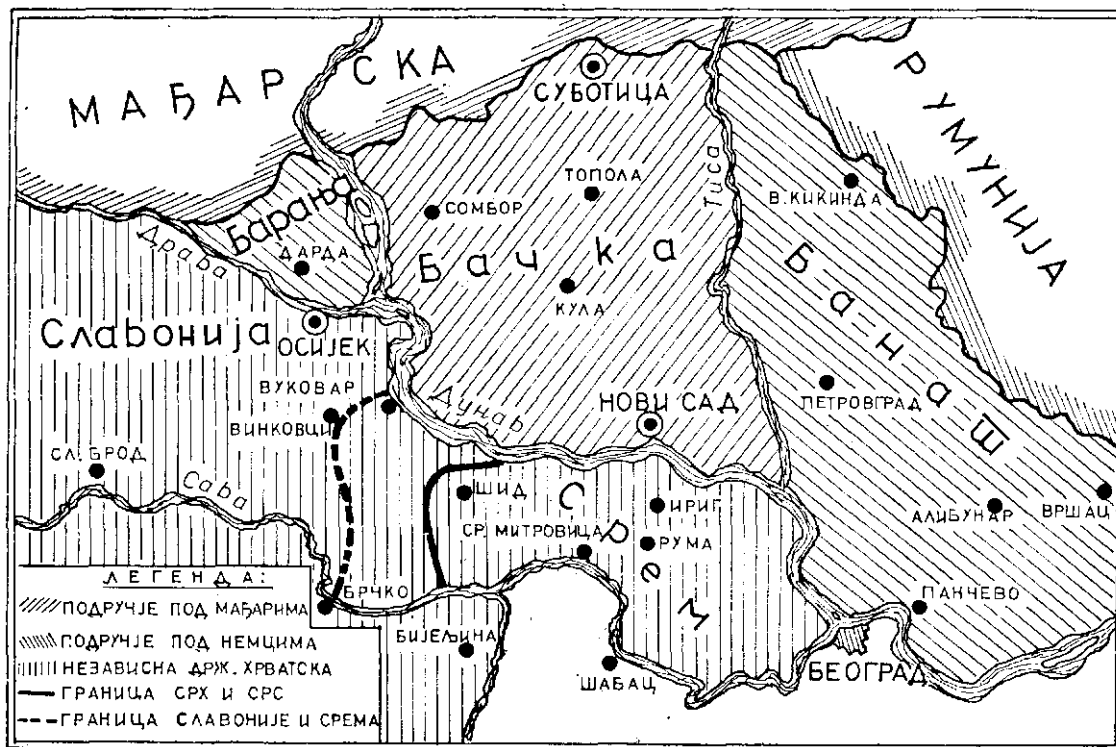
Партијска организација, као руководећа снага ослободилачке борбе и социјалистичке револуције у Војводини, била је не само организатор и руководи-

¹⁰ Јован Веселинов „Сви смо ми једна партија“, Војводина у борби, Нови Сад, 1971; Петар Матић и Јован Стоковац, дипломски радови у Вишој војној академији; Срета Савић „Срем у НО борби“.

лац, иницијатор и стваралац бројних и масовних организација народноослободилачког покрета. Партија је створила бројне облике војне организације народа, покретала и подстицала разноврсне форме њихове борбене активности; формирала је нове органе револуционарне власти, развијала политичке организације народноослободилачког покрета (Народноослободилачки фронт, Уједињени савез антифашистичке омладине, Антифашистички фронт жена) и усмеравала их на подизање политичке и културне свести маса, на јачање братства и јединства и заједничког отпора свих народа и народности окупатору и квислинзима. На тај начин Партија је, као руководећа снага НО покрета и ослободилачке борбе, савлађивала бројне објективне тешкоће и сложеност услова Војводине о којима смо напред већ говорили.

Одмах после слома старе југословенске војске и државе окупатори су предузели еве мере да економски и политички разбију Југославију.¹¹ Читава њена територија била је подељена између Немачке, Италије, Мађарске и Бугарске. Војводина је распарчана на три дела: Бачка и Барања су припале Хортијевој Мађарској; Банат је стављен под управу домаћих Немаца у склопу Аћимовићеве, а касније Недићеве квислиншке владе у Србији; Срем је укључен у новостворену усташку „Независну државу Хрватску“. Његов источни део — од Земуна до линије Сланкамен на Дунаву и Бољеваца на Сави остао је до 10. октобра 1941. под

¹¹ У краткотрајном априлском рату 1941. Војводину су окупирале немачке и мађарске фашистичке снаге: немачки 41. моторизовани корпус 12. армије (дивизија „Рајх“ и моторизовани пукови „Гросдојчланд“ и „Херман Геринг“); прикупљен у рејону Темишвара прегазио је Банат; делови 4. и 5. пешадијског и 1. оклопног корпуса мађарске „Јужне војске“ окупирали су Бачку и Барању; немачки 46. моторизовани корпус 2. армије (1/6. моторизована и 8. тенковска дивизија) прешао је својим деловима и окупирао Срем. — Abschrift lagebericht Oberbefehlshaber der Luftwaffe Führungsstab, T-a, Архив Војноисторијског института ЈНА у Београду (убудуће Архив ВИИ), к. 37, број рег. 15/1; Микрофилм у ВИИ САД — Н — 3/1-142; Зборник II/2, стр. 501, 509.

Раскомадана Војводина 1941. године

тих десетина се у току покретања и развоја устанка групишу у партизанске одреде: Новосадски, Кисачки, Петроварадински, Жабањски, Чурушки, Ђурђевачки и Први шајкашки НОП одред. Сви ти одреди, групе и десетине извели су у раздобљу јул-децембар 1941. више од 50 већих и мањих акција: паљење жита и куће у рејону Новог Сада, Чуруга, Жабља, Старог Бечеја, Суботице, Врбаса, Куле, Сомбора, Апатина, Бачке Паланке; сечење телеграфско-телефонских стубова и жица; саботаже и диверзије по фабрикама; ликвидације непријатељских војних и цивилних функционера.

Упркос оштрим и масовним репресалијама мађарског окупатора народи и народности Бачке су својим борцима пружали значајну подршку и проналазили могућности да их прихвате у сигурне базе, и у насељеним местима и по многим салашима.¹⁴

Прве акције сремских партизана биле су ослобођење групе другова из затвора у Бешеновачком Прњавору и бекству 32 политичка кажњеника, стара партица из казнионе у Сремској Митровиди. Већ почетком септембра 1941. у Срему су образовани Фрушкогорски и Подунавски НОП одред, јачине око 70 добро наоружаних борада. Сем тога и у месне десетине је у лето 1941, било укључено преко 2.500 људи и жена, међу њима знатан број омладинаца и омладинки. Оба одреда су до краја године извела преко 30 различитих акција. Такође су снажан отпор окупатору и домаћим квислинзима пружили земунски комунисти и скојевци, симпатизери и родољуби — ударници и диверзанти. Они су у више од 50 акција нанели велике људске и материјалне губитке непријатељу. Тако су, поред осталог, спаљени један танкер и неколико шлепова; уништено је 20 вагона ускладиштене коже; оштећен је један авион и више стотина авионских инструмената за контролу лета; бачено је у ваздух складиште авионских бомби и муниције и низ других акција.¹⁵

Тако су на иницијативу и под руководством партијске организације у Војводини у устаничкој 1941.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто.

години створена 23 партизанска одреда са око 500 бораца, док је у месним десетинама и ударним и диверзантским групама било око 12.000 људи, жена, омладинада и омладинки.

Партијска организација и читав народноослободилачки покрет у Војводини борили су се у 1941. години у изванредно сложеним и тешким приликама. Наиме, већ поменути општи војвођански услови постали су са окупацијом и комадањем Војводине још сложенији. Једна је ситуација била у Бачкој под хортијевском окупацијом, друга у Банату под управом домаћих Немаца — фолксдојчера, а трећа у Срему, где су Немци и усташе у новоствореној „НДХ” делили власт. Држање целине или дела појединих народа и народноети према окупаторским властима, с једне и народноослободилачком покрету, с друге стране, био је такође утицајан фактор на почетак и неравномеран развој устанка у 1941. години. Тако се немачка народност готово у целини одмах ставила у отворену службу немачког окупатора и постала његов снажан економски, политички и војни ослонац. То је учинио и део мађарске народности у односу на мађарског окупатора. Други део заведен лажним обећањима, те тактизирањем Хортијевих фашиста и слабостима нашег локрета према мађарској народности, пре рата, остао је пасиван према народноослободилачком покрету у првим годинама ослободилачке борбе. Исто тако је било отвореног следења окупатору, заблуда, колебања и издаје и у редовима других народа и народности.¹⁶

Међутим, баш наведени општи војвођански услови и новонастала ситуација са окупацијом и распарчавањем покрајине захтевали су од партијске организације, политичког и војног руководства НО покрета да се правилно схвати и оживотворује политичка и војна линија ЦК КПЈ и друга Тита у нашој ослободилачкој борби и социјалистичкој револуцији на овом подручју. Овде су се — како то истиче друг Јован Веселинов, ратни секретар ПК КПЈ за Војводину — наметали,

1« Исто; Јован Веселинов Жарко „Сви смо ми једна партија”, Нови Сад, 1971; Ж. Атанацковић „Срем у НО рату и социјалистичкој револуцији”.

пored општиx циљева борбе против окупатора и домаћих издајника, и други револуционарни захтеви политичког, демократског, националног и социјалног карактера ради успешније мобилизације маса на линији НО покрета и отварања јасне перспективе за све народе и народности у новој Југославији. То јединство маса у ослободилачкој борби у многонационалној Војводини — наставља друг Веселинов — морало је да добије и своје нове организационе форме и садржаје прилагођене рату и револуцији. Исто тако, на бази опште политичке и војне линије ЦК КПЈ и друга Тита требало је у нашим војвођанским условима прецизно разрадити и наше конкретне задатке и активирати све субјективне снаге — КПЈ, СКОЈ и друге војне и политичке организације НО покрета, да упорно и континуелно утичу на измену војвођанских објективних околности у корист НО покрета.¹⁷

Овај кратак преглед дат је да би се читаоци бар донекле упознали са условима под којима се развијала ослободилачка борба у областима данашње Војводине, из којих су потицали и борци 2. војвођанске НОУ бригаде.

4. СРЕМ — ЖАРИШТЕ ОСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ У ВОЈВОДИНИ И У ЈУГОСЛАВИЈИ

Ослободилачка борба народа и народности Војводине, нарочито у 1942. години, добила је велики замах у Срему, који од те године постаје снажно жариште борбе против окупатора и домаћих издајника у Војводини и у Југославији. Тако је у једном извештају већ средином 1942. године немачки генерал и заповедник Србије Бадер обавестио војног заповедника Југоистока да су „ . . . главна жаришта немира у Југославији рејони Козаре и Просаре, Грмеч планина, северни део Херцеговине, планина Папук, Псуњ и Фрушка гора" (Срем. — грим. Ж. А.).

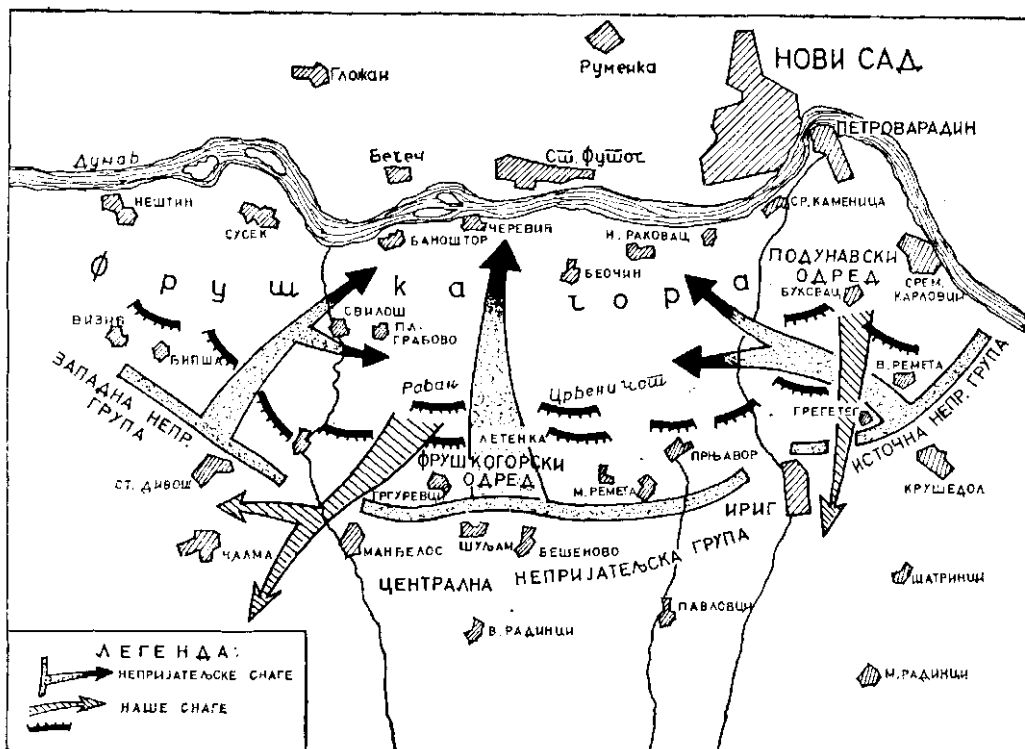
Из малих партизанских одреда, створених првих устаничких дана 1941. године, у Срему су до лета 1942.

¹⁷ Исто.

израсла три снажна одреда — Фрушкогорски, Подунавски и Посавски и Босутска партизанска чета, укупно око 1.000 добро наоружаних бораца. Они су најпре нападали на мање групе непријатељских војника, да би се што брже снабдели оружјем, муницијом и опремом, а затим су нападали и непријатељске посаде, колоне и транспорте, изводили диверзије на железничким, друмским и воденим комуникацијама, палили општинске архиве, жито и куделу и својим многобројним и разноврсним акцијама за себе везивали и до 20.000 непријатељских војника.

Из више од 40 места са подручја Фрушке горе, доњег Срема и Босутских шума протеране су или уништене окупаторско-квислиншке посаде и створена знатна ослобођена територија. У периоду жетве спаљено је преко 120 вагона жита на имањима НДХ, домаћих Немаца и издајника, уништено 80 вршалица и преко 100 косачица. У свим акцијама одреда, месних десетина, ударних група и народа у Срему током 1942. године уништено је око 1.000 окупаторских и квислиншких војника, издајника и шпијуна. Заплењено је око 800 пушака, 20 пушкомитраљеза и митраљеза и друге опреме.

Политичко и војно руководство НО покрета у Срему стално је развијало борбене организације: одреде, месне десетине, водове, чете и батаљоне, посебно омладинске групе, а затим диверзантске групе, ударне десетине, групе за саботажне акције у предузећима, по градовима и друге. Упоредо с тим оно је све више организовало народ на прикупљању летине, прекопавању друмских и железничких комуникација, кидању телеграфско-телефонске мреже, прикупљању података о непријатељу и сл. Такво масовно борбено организовање народа, његова свакодневна разноврсна активност била је ванредно значајан чинилац општеномодног отпора. Непријатељ није нигде био сигуран и његове снаге су биле готово на све стране развучене. Акције партизанских одреда, припадника месних ударних десетина и диверзантских група биле су оригиналне и вешто замгашване. Те борбе говоре о ствара-

Операција Боровски — велика офанзива августа 1942.

лачкој иницијативи и масовном отпору свих народа и народности Срема.

Ту је у лето 1942. деловало око 300 чланова КПЈ и 600 чланова СКОЈ-а и бројне месне и среске организације НО одбора, НО фонда, АФЖ-а и УСАОЈ-а.¹⁸

Непријатељ је у својим извештајима регистровао готово сваку борбену акцију партизана и народа Срема и често тражио помоћ од својих виших војних и цивилних установа ради заустављања снажног отпора народа Срема.

Тако је Ханс Сутор, окружни руководилац немачке народне групе у источном Срему, писао:

„Највеће бригае којима смо у последње време оптерећени, не само ми већ и сви немачки људи у Срему, јесу сталне претње и препади од стране комунистичких бандита, који данас бораве не само у шумама Фрушке горе, већ и у кукурузним пољима у равници. Ситуација се до те мере заоштрила да је ваљда достигла свој врхунац. Више није могуће ни набројати препаде и паљевине. Не прође ни један дан и ни једна ноћ да се не догоди неколико препада или паљевина. Расположење наших људи је панично. Све живи у сталном страху да ће следеће Ноћ бити препаднуто. Повереше у војне снаге, које се овдје налазе, уопште не постоји. Људи имају осећај да нису довољно заштићени, а то има за последицу губитак поверења према вођству...“¹⁹

Непријатељски војни органи су јавно признавали своју немоћ у борби против сремских партизана. Тако у једном извештају непријатеља стоји:

„Комунистичка активност је све јача и разорнија. .. Осим већих места, у којима су наше јаке посаде, они (партизани — прим. Ж. А.) загосподарили су свим православним селима. У сукобима са нашим постројбама показују праву герилску умјетност и своју јакост, те многе наше постројбе у сукобу с њима бивају разбијене или изманеврисане...“²⁰

¹⁸ Исто.

¹⁹ Архив ВИИ, к. 40-ф, бр. рег. 19/2.

²⁰ Архив ВИИ, к. 86, бр. рег. 19/17, к. 80; бр. рег. 4/1.

5. ДОЛАЗАК 6. ИСТОЧНОБОСАНСКЕ НОУ БРИГАДЕ
У СРЕМ И ПРЕБАЦИВАЊЕ ГЛАВНИНЕ ВОЈВОЂАНСКИХ
ЈЕДИНИЦА У ИСТОЧНУ БОСНУ

Шестог октобра 1942. у зору је из источне Босне у Срем прешла 6. источnobосанска бригада. При томе је њен 2. батаљон остао и даље у источној Босни, где је ситуација за опстанак, попуну и дејство бригаде била веома тешка. Наиме, Немци, домобрани и усташе успоставили су тамо јаке посаде, под чијом се заштитом све више ширио утицај четништва.

Сусрет Босанаца са Сремцима (најпре са борцима Босутске партизанске чете, а затим и са борцима 1. батаљона 3. одреда — Сремског) био је веома срдчан и дирљив, присан и топао. Био је то први сусрет другова по оружју и јединству циљева борбе. Једни другима су имали шта да кажу, да размене ратна искуства и да се договоре о заједничком настављању борбе.²¹

Једномесечни боравак 6. источnobосанске бригаде у Срему протекао је у борбама, али и одмору, сређивању, попуни и учвршћењу њених јединица. Сремци су као домаћини умели да приме и угосте своје другове, да им пруже све оно што се пружа најдражем госту.

Партијска и војна руководства после детаљније анализе војно-политичке ситуације на оба подручја и процене могућности за ширење народноослободилачког покрета и даљег разгарања борбе у Срему, као и у другим деловима Војводине и у источној Босни, донела су веома значајну одлуку: да се обједине напори бораца на оба подручја, да главнина 3. одреда (1. и 9. батаљон) пређе у источну Босну заједно са 6. источnobосанском бригадом, која се попуњава једним комплетним батал>оном Војвођана (3. батаљон); да се на Сави осигурају сталне и непрекидне везе између Срема и источне Босне.

Историјски значај и правилност такве одлуке убрзо је потврдила конкретна пракса. Обједињеним

²¹ Ж. Атанацковић, „Срем у НО рату и социјалистичкој револуцији“; Руди Петовар „Шеста пролетерска источnobосанска бригада“, ВИИ Београд, 1951. године.

борбеним напорима бораца 6. бригаде и Сремског одреда ускоро је уништена главнина четничких снага и разбијене многе окупаторско-квислиншке посаде у источној Босни. Народноослободилачки покрет у источној Босни направио је нови снажан квантитативан и квалитативан скок у свом даљем развоју. За Срем, као и за друге делове Војводине, прелазак главнине војвођанских бораца у источну Босну отворио је нове могућности за свакодневно активирање све ширих маса у НОП за континуирано апсорбовање новог људства и његовог преливања у источну Босну — на ширу просторију за њихов опстанак и дејство, као и за стварање првих војвођанских бригада, дивизија и корпуса. Тиме су се непосредније повезали и ускладили даљи ратно-револуционарни напори НОП у Војводини и источној Босни. У свакодневној борбеној и животној пракси ковало се другарство, братство и јединство бораца и народа ове области.

Фрушкогорски, Подунавски и Посавски НОП одред и Босутска чета су још септембра 1942. на основу наредбе штаба 3. оперативне зоне Хрватске реорганизоване у 3. одред 3. оперативне зоне Хрватске, састава три батаљона и једна чета. Сада је са припремама за одлазак у источну Босну извршена друга реорганизација и од три батаљона и једне чете образована су четири батаљона. Главнина 3. одреда (1. и 2. батаљон) са штабом одреда имала је 399 наоружаних и 42 ненаоружана бораца; 3. батаљон, који је ушао у састав 6. источnobосанске бригаде имао је 210 наоружаних и 49 ненаоружаних бораца. За поуну 1. и 3. батаљона 6. бригаде доделено је још 60 чланова КПЈ и СКОЈ из Фрушкогорског и Подунавског батаљона. У 4. батаљону, који је остао у Срему, била су 193 наоружана и 21 ненаоружан борац. Поред Срба, који су чинили главнину 3. одреда, у њему је било неколико Хрвата, 3 Словенца, 1 Немац, 2 Мађара и 5 Словака.²²

Спуштала се хладна и облачна ноћ 5. новембра 1942, када су 6. источnobосанска бригада и главнина

²² Исто.

3. одреда (Сремског), прешли преко Саве у источну Босну. Тамо су их дочекали борци 2. батаљона 6. бригаде, који је за све време боравка у Срему остао у источној Босни.

Штаб 2. батаљона је добио обавештење да се у селу Доњем Црњелову, два километра од Саве, налази већа група четника, па је наредио Вељку Лукићу Курјаку да упути јачу патролу да извиди ситуацију и провери податке. Курјак је пошао у село са водом бораца и брзо разбио четнике.

За то време су батаљони војвођанских бораца и 6. источnobосанске бригаде на „флотили“ од 18 чамаца већ прешли Саву и кренули даље. Један бригадни батаљон је прилазио Велином Селу, а Сремски одред и један бригадни батаљон као главнина приближавали су се Батковићу. Други батаљон се упутио ка Бијељини ради обезбеђења од сваке евентуалности.

Сусрет Курјакових бораца са борцима бригаде и Оремског одреда у Доњем Броцу био је дирљив, ван-

Војвођански борци у источној Босни

ланички батаљон Мајевичке четничке бригаде прикључио партизанима. Заплењено је око 90 пушака, 2 пуш-комитраљеза, 2 аутомата, око 12.000 метака и друга опрема. Наши су имали 6 мртвих и 17 рањених. У међувремену је 1. батаљон Оремског одреда напао и разоружао четнички батаљон Костче Тољића у селу Лабуцка, док су два батаљона 6. бригаде чистила села Мајевце од Бижићевих и Керовићевих четника. Остале снаге бригаде и одреда задржале су се на слободној територији Лопара и Јабланице.²⁶

Овако енергичан напад 6. бригаде и Сремског одреда дао је замаха развоју народноослободилачког покрета у источној Босни и ставио окупаторске и квислиншке снаге у веома тешку ситуацију. Домобрани и усташе су своје јединице држали у строгој приправности, а четници су се повлачили у планинска села Мајевце, на Бирач и Романију. Због тога су Немци наредили 3. домобранској дивизији да у сарадњи са четницима очисти Мајевцу од партизана. У вези са тим немачки 750. пешадијски пук, домобрански 6. и 8. пук, четнички Требавски одред, четничка Мајевичка бригада и један дивизион артиљерије предузели су 24. новембра 1942. чишћење источног дела Мајевце, „тзв. потхват Тузла I“. Међутим, узалуд су снаге непријатеља „чешљале“ поједине рејоне, прелазећи одређене „црте“ и „линије“. ПГеста бригада и Сремски одред су се благовремено извукли из обруча, разоружавши при томе по једну чету домобрана и четника,²⁷ а затим су превалили 40 километара у гравцу села Малешеваца, где су се прикупљале јаке четничке снаге. Наиме, требало је да четници баш ту плате рачун за своје злочине у селу Вукосавцима, за смрт команданта Мајевичког одреда, Ивана Марковића Ирца, политичког комесара Фадила Јакића Шпанца и других другова.

Штабови 6. бригаде и Сремског одреда су закључили да је боље четнике напасти пре него што они крену у напад и да то треба извести концентричним

²⁶ Исто.

²⁷ Зборник IV/8, стр. 507—508, 510—511.

ударом. При томе су Курјаков батаљон и један Сремски батаљон били на правцу главног удара — на Мраморју, где су се налазили четници Ђуре Бижића. Остале снаге 6. бригаде и Сремског одреда су нападале у две колоне.

У зору 18. новембра 1942. све три партизанске нападне колоне су изненада силовито удариле на око 1.200 четника Ђуре Бижића, попа Димитрија Стефановића, Саве Божића, Јове Прњатовића и Жарка Милуровића. Након шесточасовне жилаве борбе четници су разбијени. Погинуло је око 220, а заробљено око 600 четника. Сем Ђуре Бижића, погинули су поп Димитрије Стефановић, Јово Прњатовић и Жарко Милуровић. Заплењена су 4 митраљеза, 22 пушкомитраљеза, 2 аутомата, 800 пушака и 20.000 метака. Наши губици су износили 10 мртвих и 7 рањених.

Победом партизана над четницима код Малешеваца уништена је главнина четничких јединица у источној Босни. То је снажно одјекнуло у народу источне Босне и Војводине,²⁸ а узбунило је и немачке и усташко-домобранске снаге у целој источној Босни. Њихове јединице СУ убрзано притремане за нову офанзиву против 6. бригаде, Сремског и Мајевичког одреда. Тако је око 10.000 војника (718. немачке и 3. домобранске дивизије, усташке 1. и 5. бригаде) кренуло 15. децембра 1942. од Бијељине, Брчког, Тузле и Зворника ради чишћења Мајевице („подухват Тузла II“). После вишедневних борби наше су се јединице између 18. и 19. децембра пробиле из обруча, прешле комуникацију Зворник—Тузла и у покрету ликвидирале посаде непријатеља у Кусоњи, Косовачи, Руднику и Шарцима и стигле у Бирач. Ту су остале све до 25. јануара 1943.²⁹

Бирач, а посебно село Шековићи, топло је прихватило војвођанске борце. Сем нешто старијих мушкараца, у Бирчу као да није било мушке главе. Већ првих устаничких дана све што је *било* способно за оружје узело је пушку и отишло у партизане. Окретне

²⁸ Зборник IV/11, стр. 258—266 и Зборник I/6, стр. 176—178.

²⁹ Ж. Атанацковић: „Срем у НО рату и социјалистичкој револуцији“, и „Војвођански пролетери“.

жене прихватиле су се мушких послова, али су стигле да обаве и своје. Бирач је претворен у велику ослобођену територију и снажну партизанску базу за прихват и одмор наших јединица, за негу и лечење рањених и болесних партизана. Рањеник који би ту доепео био је сигуран да га четничка кама неће пронаћи. Жене и девојке из Шековића су свакодневно обилазиле рањенике и доносиле им млеко, месо, сир и проју. Борцима се давало све што се имало. Велико срце народа Шековића било је за њих увек широко отворено.

У Бирчу је зима 1942/1943. године била веома оштра и дуга. Слаба одећа бораца и друге ратне невоље условиле су разна обољења и епидемију пегавог тифуса, од којег је оболело више од 300 војвођанских бораца. Мањи број бораца је подлегао опакој болести, а међу њима и командант Сремског одреда Станко Лужајић, Марјан.³⁰

³⁰ Исто.